

НАШИТЕ

НЕВИДЛИВИ ДЕЦА

БЕЗДРЖАВЈАНСТВО КАЈ ДЕЦАТА ВО МАКЕДОНИЈА

„Овие деца никогаш не виделе лекар.”

велат родителите на Љуљим, 18
години и Елзим, 17 години

Македонско здружение на млади правници

Подготвила: Мартина Смилевска- Кчева

Фотографии и дизајн: Нита Чаволи

Оваа брошура е изработена со поддршка на:

European
Network on
Statelessness

UNHCR
The UN Refugee Agency

НАШИТЕ НЕВИДЛИВИ ДЕЦА

Оваа брошура е изработена од Македонското здружение на млади правници во соработка со Европската мрежа за бездржавјанство, како дел од проектот „Искоренување на бездржавјанството кај децата во Европа“.

Македонското здружение на млади правници (МЗМП) е независна, непрофитна и професионална организација која обезбедува бесплатна правна помош при повреда на човековите права. МЗМП активно работи на спречување и намалување на бездржавјанството во Македонија од 2010-та година преку обезбедување бесплатна правна помош на лицата кои се бездржавјанство или се во ризик од бездржавјанство во соработка со Високиот комесаријат за бегалци на Обединетите Нации.

Европската мрежа за бездржавјанство (ENS) е мрежа на невладини организации, академски иницијативи и индивидуални експерти посветени на решавањето на бездржавјанството. ENS, која е лоцирана во Лондон, е координирачко и експертско тело за организациите низ Европа кои работат или доаѓаат во контакт со лица без државјанство. Моментално таа брои повеќе од 100 организации од 39 европски земји. МЗМП е член на оваа мрежа од 2012-та година.

Изработката на оваа брошура е финансиски овозможена од Високиот комесаријат за бегалци на Обединетите нации. Сите ставови истакнати во ова издание се на МЗМП и ENS, и неможат да се сметаат за ставови на Високиот комесаријат за бегалци на Обединетите нации.

„Сакам да тренирам бокс и
карате. Ама не можам да
одам, далеку е. Мајка ми
ми кажува дека не може
да одиме далеку.”

Илир, 11 години

БЕЗДРЖАВЈАНСТВОТО КАЈ ДЕЦАТА ВО МАКЕДОНИЈА

Бездржавјанството и недостатокот на регистриран граѓански статус и лични документи претставува сериозен проблем во уживањето на основните социјални и економски права за голем број на лица кои живеат во Македонија. За повеќето од овие лица, сиромаштијата, маргинализацијата и дискриминацијата се „стандарден“ дел од секојдневниот живот. Меѓутоа, најзасегнати се децата без државјанство кои растат сметајќи дека основните права се луксуз пружан на повеќето деца, но не и на нив.

ШТО Е ДРЖАВЈАНСТВО?

Државјанство е правната врска помеѓу поединецот и државата. Најчесто, државите го признаваат државјанството по пат на потекло, каде децата го добиваат државјанството на нивните родители (*jus sanguinis*), или како резултат на раѓање на територијата на одредена држава (*jus soli*). Како критериум за добивање државјанство, најголемиот број на земји користат комбинирани решенија, каде се зема предвид местото на раѓање и потеклото.

Од државјанството произлегуваат одредени обврски за државјанинот и за државата. На пример, државјаните мора да ги почитуваат законите на својата држава, во некои земји мора да служат воен рок и да гласаат на избори. Истовремено, државјанството на луѓето им дава чувство на идентитет, но уште поважно државјанството им овозможува да користат најразлични права. Државата има должност да ги заштити правата на своите државјани, како што се правото на социјална заштита, правото на образование, правото на личен и семеен живот и правото на здравствена заштита. Од оваа причина, државјанството честопати се смета како „правото да се има права“.

ШТО Е БЕЗДРЖАВЈАНСТВО?

Лице без државјанство е лице кое ниту една држава не го признава како свој државјанин, согласно нејзините закони и прописи.

Бездржавјанството состојба на ранливост. Лицата кои се бездржавјанство најчесто немаат пристап до здравствена заштита, образование, вработување, социјална помош, и се во ризик да бидат приведени поради непоседување на документи со кои би го докажале нивниот идентитет. Од овие причини, лицата без државјанство најчесто живеат на маргините на општеството. Најзасегнати од овој проблем се децата.

A close-up photograph of a young child's face, focusing on the eyes. The child has light green eyes and dark hair. The background is dark and out of focus.

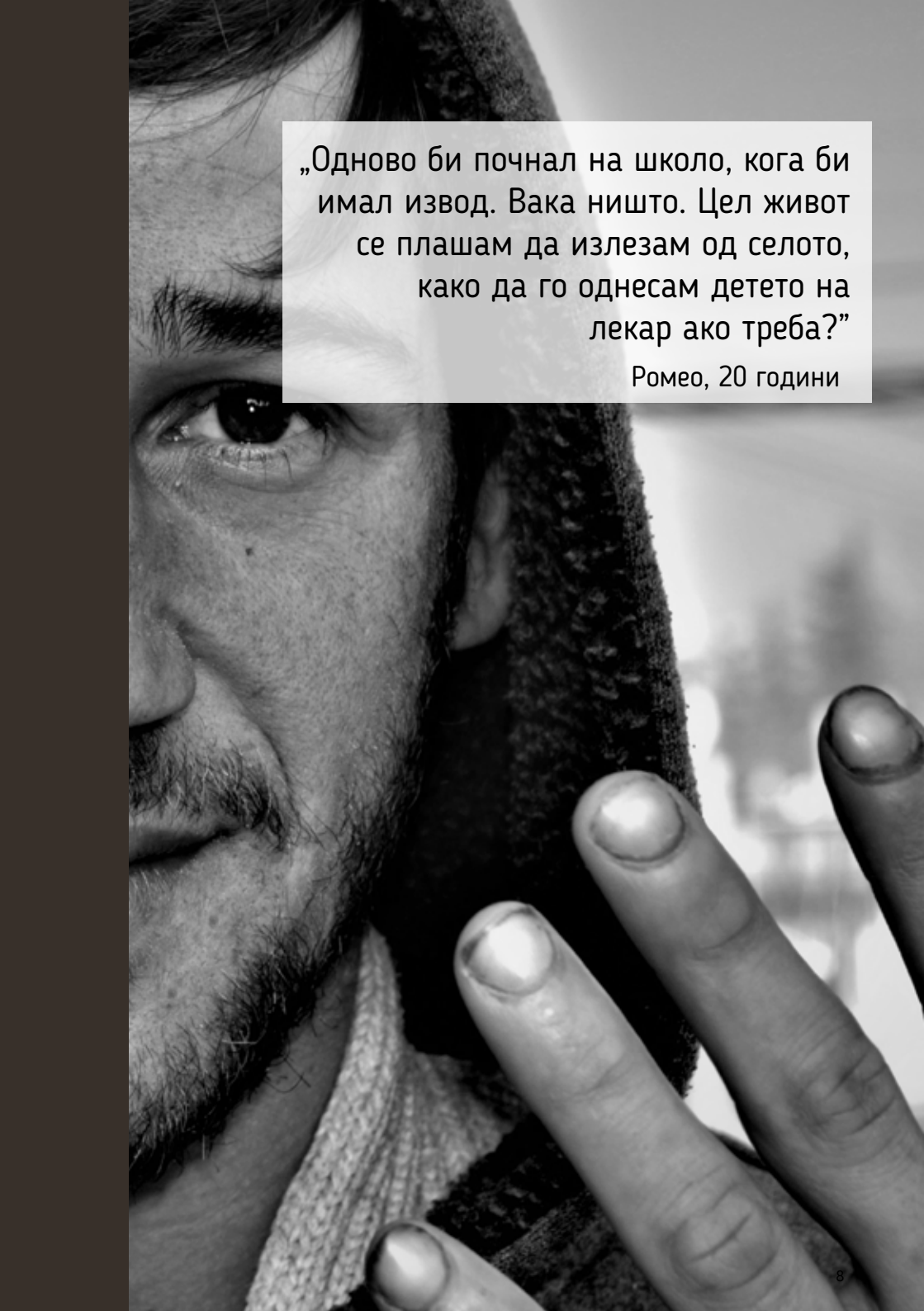
„Јас и брат ми не одиме на училиште. Немаме моливи и тетратки. Имаме куче и другари.“

Љумни, 9 години

КОИ СЕ ДЕЦАТА БЕЗ ДРЖАВЈАНСТВО ВО МАКЕДОНИЈА?

Бездржавјанството е тема за која не се зборува често во Македонија. Впрочем, многу малку се знае за овој општествено-правен проблем. Извештајот „Правото да се има права – правниот идентитет, граѓанската регистрација и државјанството–клуч кон социјалното вклучување на маргинализираните заедници“ на Високиот комесаријат за бегалци на Обединетите Нации од 2011 година кој покрива 70% од територијата на државата и опфаќа 13,770 припадници на заедниците на Ромите, Ашкалите и Египјаните, истакнува дека многумина се соочуваат со еден или повеќе проблеми како: недостаток на лична документација, нерегистрирано раѓање, нерегулирано државјанство, притоа дополнително откривајќи дека овие маргинализирани групи се најподложни на овие предизвици, кои често настануваат како резултат на комплицирани административни процедури и дискриминација. Во моментот, нема официјални и сеопфатни податоци за бездржавјанството кај децата во Македонија. Според податоците со кои располага МЗМП, во 2016 година во Македонија има 599 лица кои се без државјанство или во ризик од бездржавјанство.

Децата чии родители немаат регистриран граѓански статус, односно кои немаат државјанство или регулиран престој, и не поседуваат лични документи се во зголемен ризик од бездржавјанство. Овие состојби кои се најчесто резултат на комплицирани административни постапки доведуваат до сериозен проблем во уживањето на основните социјални и економски права за голем број лица кои живеат во Македонија. За повеќето од овие лица, сиромаштијата, маргинализацијата и дискриминацијата се дел од нивното секојдневие. Најранливи меѓу нив се децата кои немаат државјанство или се во ризик од бездржавјанство, кои растат сметајќи дека основните права се привилегија на повеќето деца, но не и на нив.

„Одново би почнал на школо, кога би
имал извод. Вака ништо. Цел живот
се плашам да излезам од селото,
како да го однесам детето на
лекар ако треба?“

Ромео, 20 години

КОИ СЕ ПРИЧИНИТЕ ЗА БЕЗДРЖАВЈАНСТВОТО КАЈ ДЕЦАТА ВО МАКЕДОНИЈА?

Најчестата причина за појавата на бездржавјанството кај децата во Македонија е незапишувањето на раѓања и лични имиња. Со овој проблем најчесто се соочуваат децата кои припаѓаат на ромската заедница, особено доколку се родени во домашни услови или доколку нивните родители не поседуваат важечки лични документи, како извод од матичната книга на родените/венчаните и важечка лична карта. Доколку родителите не го регистрираат раѓањето на своето дете во законски утврдениот рок од 30 дена, потребно е тие да поведат постапка за дополнителен упис на раѓање или лично име, со тоа и да достават дополнителни документи како доказ.

Посебен проблем настанува доколку мајката на детето не е впишана во матичната евиденција, односно нејзиното лично име и раѓање не е регистрирано и нема извод од матичната книга на родените. Во ваквите случаи родителите на децата се соочуваат со сериозни административни пречки и најчесто овие деца немаат можност да бидат запишани во матичната евиденција.

Особен проблем во постапката за дополнителен упис е фактот што овластените органи за спроведување на уписот честопати инсистираат родителите да достават ДНК анализа, како најцврст доказ за крвно сродство и семејната поврзаност на детето. Меѓутоа, изготвувањето на оваа анализа е скапо, а со тоа и недостапно, за социјално ранливите родители. Сето ова дополнително ја усложнува постапката за упис во матичната книга на родените и доведува до појава на бездржавјанството само поради незапишување на раѓањето на детето и непоседување на извод од матичната книга на родените.

Бездржавјанството кај децата во Македонија може да биде поврзано и со распадот на СФРЈ, односно осамостојувањето на Македонија. Имено, при осамостојувањето на Македонија лицата кои имале постојано живеалиште и вистинска и ефективна врска со државата имале можност да добијат Македонско државјанство. Меѓутоа, најчесто поради непознавање на законските прописи голем број лица не ги преземале соодветните постапки за да добијат македонско државјанство и поради тоа останале без државјанство. Загрижувачки е тоа што голем број на деца чии родители останале без државјанство од оваа причина, се соочуваат со истиот проблем иако се родени во Македонија.

Најголем број од децата кои се во ризик од бездржавјанство во Македонија се припадници на етничките групи Роми, Ашкалии или Египјани. Дискриминацијата со која се соочуваат овие етнички групи е една од клучните причини за појавата на бездржавјанството во Македонија.

ЗОШТО УПИСОТ ВО МАТИЧНА ЕВИДЕНЦИЈА Е КЛУЧЕН ВО СПРЕЧУВАЊЕ НА БЕЗДРЖАВЈАНСТВОТО КАЈ ДЕЦАТА ВО МАКЕДОНИЈА?

Уписот во матичната книга на родени и определувањето на лично име е од особено значење во Македонија, не само во однос на правниот идентитет на лицето и неговото правно „постоење“ во Македонија, туку и поради тоа што регистрирањето на раѓањето е доказ за потеклото и местото на раѓање. Доказот за потеклото и местото на раѓање се клучните критериуми за утврдување на државјанството. При уписот во матичната евиденција и издавањето на изводот од матичната книга на родените, а врз основа на доставените докази и службената комуникација меѓу Министерството за правда и Министерството за внатрешни работи, детето се регистрира како државјанин на Македонија. Стекнувањето со државјанство на дете родено од родители кои имаат Македонско државјанство се смета за автоматско поради фактот што нема посебна одлука за доделување на државјанство. Децата родени од недокументирани родители со неодредено или непознато државјанство, не се во можност целосно да го завршат уписот на раѓање во матичната евиденција. Тие се изложени на ризик од бездржавјанство, бидејќи немаат можност да ја докажат врската која ја имаат со Македонија или некоја друга држава, односно каде се родени и кои се нивните родители.

ШТО МОЖЕМЕ ДА НАПРАВИМЕ ЗА ДА ГО ИСКОРЕНИМЕ БЕЗДРЖАВЈАНСТВОТО КАЈ ДЕЦАТА ВО МАКЕДОНИЈА?

Уписот на раѓање во матичната книга на родени е основната претпоставка за стекнување со државјанство затоа што го документира местото каде што родено детето и кои се неговите/нејзините родители – врски кои се клучни за докажување дали детето има стекнато државјанство според местото на раѓање или потекло. Повеќето деца чие раѓање не е евидентирано во матичните книги не се без државјанство. Меѓутоа децата кои се родени во околности кои можат да придонесат кон бездржавјанство, како што се децата од маргиналицирани етнички групи кои се соочуваат со потешкотии во пристапот до државјанство, недостигот на матичната евиденција може да резултира детето да остане без државјанство.

Во овој поглед, Македонија треба:

Да обезбеди сеопфатна државна стратегија што ќе вклучува промени во законската регулатива, особено Законот за матична евиденција и да воспостави посебна управна постапка за утврдување на идентитетот на лицето.

Да изнајде соодветни начини за постојано информирање на граѓаните за обврската за упис во матичните книги, особено за последиците или ограничувањата за остварување на основните права на детето доколку не биде регистрирано, притоа олеснувајќи го пристапот до постапките за упис во матичната евиденција на лицата припадници на социјално маргинализираните групи во општеството.

Да обезбеди координација на активностите меѓу релевантните чинители, особено меѓу матичните служби, полицијата, здравствените институции, училиштата каде што се запишани нерегистрираните деца и невладините организации за заеднички да пронајдат решение за надминување на овој проблем.

Да остане доследна за понатамошно спроведување на Декларацијата за обезбедување на граѓански статус и регистрација во Југоисточна Европа и Заклучоците за граѓанска регистрација на Извршниот комитет на Високот комесаријат за бегалци на Обединетите нации УНХЦР.

НАШИТЕ НЕВИДЛИВИ ДЕЦА БЕЗДРЖАВЈАНСТВОТО КАЈ ДЕЦАТА ВО МАКЕДОНИЈА

Македонско здружение на млади правници

